

כפל ביטוח

ביטוח תוקף סעיפי ביטוח שיורי

1. פסק דין בע"א 206/99 א. דורי חברה לעבודות הנדסיות בע"מ נ' מגדל חברה לביטוח, נ"ה (5), 566. ביטל תוקפם של סעיפי ביטוח שיורי בתביעת השתתפות של מבטח אחד כלפי משנהו. פסק הדין שתמציתו תוצג להלן, מעורר קשיים ביחס לתוקפם של סעיפי ביטוח שיורי (ESCAPE) בביטוחי חבויות, מטענים, רכוש וביטוח ימי.
2. בית המשפט העליון דן בתוקפו של סעיף ביטוח שיורי בפוליסת "חבות מעבידים" שהוצאה ע"י חברת הביטוח "מגדל", עבור קבוצת יזמים שקיבלה על עצמה את בניית פרויקט מלון הנסיכה באילת. קבוצת היזמים שבוטחה במגדל העסיקה חברה קבלנית לעבודות הנדסיות (א. דורי), כאשר גם חברת דורי דאגה להוציא פוליסה מסוג אחריות מעבידים אצל חברת "הפניקס", וזו כיסתה בין היתר את חבות חברת דורי למקרה ביטוח שהוגדר כתאונת עבודה של אחד מעובדיה הישירים.
3. לימים נפגע קשה עובד של חברת דורי בתאונת עבודה, בעת שהועסק ע"י חברת דורי בעבודות בניין בפרויקט הנזכר באילת. לא הייתה מחלוקת כי חברת דורי אחראית לתאונה בתור מעבידתו של הנפגע וכי חבות זו מכוסה ע"י הפוליסה לביטוח אחריות מעבידים שהוצאה ע"י הפניקס. המחלוקת התעוררה ביחס לטענה כי קיים לגבי מקרה התאונה ביטוח כפל המחייב את חברת מגדל להשתתף יחד עם חברת הפניקס, בחבות כלפי יורשי הנפגע, וזאת לאור העובדה שעפ"י פוליסת מגדל, גם קבלן של היזמים (א. דורי) נחשב למבוטח בפוליסה. מגדל התנגדה להשתתף בחבות הכספית, בהסתמך על סעיף הביטוח השיורי בפוליסה, השולל את קיומו של כפל ביטוח וכמצוטט: "פוליסה זו מורחבת לכסות את חבותו של המבוטח כלפי הקבלנים, קבלני משנה ועובדיהם, בתנאי שלא קיים כל ביטוח אחר שנערך ע"י המבוטח או לטובתו ומכסה את אותה חבות". מגדל טענה כי הוראה זו שוללת את קיומו של ביטוח כפל, שכן אין תוקף לביטוח שהוצא על ידה וממילא אין שתי פוליסות המכסות את אותה חבות.
4. פסק דינו של השופט אנגלרד מעורר שאלות לא פשוטות במישור היחסים שבין המבוטח למבטח ובין המבטחים בינם לבין עצמם. פסק הדין מוביל למסקנה מהפכנית בסוגיית ביטוח הכפל, ולמעשה סותם את הגולל על סעיפי ביטוח שיורי וכן על כל סעיפי המילוט למיניהם בכל סוגי הפוליסות הכפופות לחוק חוזה הביטוח.
5. במישור היחסים שבין המבוטח למבטח, בית המשפט קבע, כי אין כל תוקף לסעיף השולל את קיומו של ביטוח כפל. עצם ההחרגה המכוונת לשלול כיסוי ביטוחי במקרה של קיום ביטוח חבות אחר, כדוגמת סעיפי הביטוח השיורי, היא חסרת כל תוקף. הנימוק לקביעה זו מתבסס על כך שסעיפי הביטוח השיורי המתיימרים לשלול את הכיסוי הביטוחי מהמבוטח כאשר קיים ביטוח חופף על אותה חבות, עומדים בניגוד להוראות סעיף 59(ג) לחוק חוזה ביטוח, לפיו "בביטוח כפל אחראים המבטחים כלפי המבוטח ביחד ולחוד לגבי סכום הביטוח החופף". הוראה זאת איננה ניתנת להתניה, ולפיכך ניסיונה של חברת הביטוח להתנות באמצעות סעיפי ביטוח שיורי על ההסדר החוקי של כפל ביטוח לא יצלה. קביעת החבות על דרך של חלוקת הנטל בין מבטחים שונים, להבדיל מהטלתו על מבטח אחד, משרתת טוב יותר את האינטרס של המבוטח, שבתו המשפט נוטים להגנתו.
6. השופט אנגלרד קובע כי גם במישור היחסים הפנימיים שבין המבטחים, בים לבין עצמם, אין כל תוקף להוראה השוללת את זכות ההשתתפות מהמבטח במקרה שבו קיים ביטוח נוסף המכסה את אותה חבות. סעיף 59(ד) לחוק חוזה ביטוח מסדיר את נטל ההשתתפות בין המבטחים במקרה של ביטוח כפל. סעיף זה קובע כי "המבטחים יישאו בנטל החיוב בינם לבין עצמם לפי היחס שבין סכומי הביטוח". על הסדר זה ניתן להתנות, אולם ההתניה על היחסים בין המבטחים לבין עצמם איננה עניין לפוליסת הביטוח שהיא בגדר חוזה שבין המבוטח למבטח, שכן אין בכוחו של

חוזה זה לפגוע בזכויות של אדם שלישי שאינו צד לחוזה. מכאן כי התניה שמטרתה לשנות את ההסדר הקבוע בחוק באשר לזכות ההשתתפות בין מבטחים במקרה של ביטוח כפל, חייבת להיעשות בין הצדדים הישירים הנוגעים בדבר, דהיינו בין המבטחים לבין עצמם. אין בכוחו של סעיף ביטוח שיורי השולל ביטוח כפל בפוליסה שנכרתה בין מגדל לבין היזמים, כדי לפגוע בזכות ההשתתפות של חברת הפניקס, המוקנית לה מכוח סעיף 59(ד) לחוק. רק אם שתי המבטחות, המגדל והפניקס, היו מסכימות בהסכם ביניהן לשנות את ההסדר הקבוע בסעיף זה, אז ורק אז, הסכמה כזו הייתה ברת תוקף.

7. שאלה בפני עצמה מתעוררת ביחס לביטוח ימי, ענף זה איננו כפוף לחוק חוזה ביטוח, אלא לחוק הסחר הימי העותמאני שהוא הדין המקומי החל על ענף הביטוח הימי בישראל.

8. שאלה זו לא נידונה במישרין בפסה"ד אך בהתחשב בכך שהחריג שעניינו בביטוח ימי כלול בפוליסות רכוש (סחורות בהעברה) ברור כי ישומם של הכללים שנקבעו ע"י ביהמ"ש יביאו לתוצאה זהה קרי אי מתן תוקף לחריג מסוג כזה.

9. פסק הדין שם קץ למעשה לפוליסות השיוריות, ומכאן ראוי ללמוד היטב את פסק הדין, שכן הוא מחייב הערכות מתאימות, ניסוח מחודש של פוליסות הכוללות סעיפי מילוט ושקילת סיכונים מחודשת. לאור פסק דינו של השופט אנגלרד, ברי כי סעיפי ביטוח שיורי וסעיפי מילוט ופטור שונים הכוללים בפוליסות הביטוח הינם חסרי תוקף ומתוך כך ראוי לייחד תשומת לב ולשקלל את הסיכונים העלולים לחול במסגרת הפוליסה.

דברי ביקורת

פסק הדין של כבוד השופט אנגלרד אינו נקי מספקות בעיקר שתיים:

10. החלת הוראות סעיף 59 (כפל ביטוח) על ביטוחי אחריות נעשות מכח סעיף 67 לחוק חוזה הביטוח וסעיף זה אינו נכלל בגדר הסעיפים שאין להתנות עליהם. השאלה באם התניה כאמור בביטוח אחריות מותרת נותרה בלא בהתייחסות של בית המשפט.

11. איסורי ההתניה של סעיפי ביטוח כפל תחת עקרון טובת המבוטח עלולים להימצא מחטיאים את המטרה, שכן ביטולם של סעיפי הביטוח השיורי עלולים להעלות דמי הפרמיה ולפגוע בסופו של דבר במבוטחים עצמם – טיעון שאף הוא לא זכה להתייחסות של ממש.

12. קשה להשתחרר מהרושם שבית המשפט לא ראה את היריעה במלואה והותיר "חללים" בלתי פתורים, תוך יצירת מצב שאינו שונה מסוגיית "כפל הביטוח" שחלקים נכבדים הימנה נותרו בצריך עיון.

